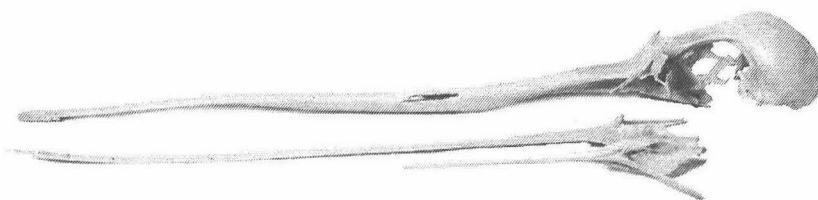

De oudste Grutto

Jip Louwe Kooijmans

Onlangs werd ik benaderd door Annemarie de Wildt, conservator van het Amsterdams Historisch Museum, voor de determinatie van een aantal vogels op enkele oude schilderijen. Tevens toonde ze mij de foto van een vogelschedel die door archeologen was gevonden in de beerput van perceel Nieuwendijk 67 in het centrum van Amsterdam. In eerste instantie dacht ik dat het ging om een Watersnip *Gallinago gallinago*.

Bij een volgend bezoek aan het museum kreeg ik de schedel zelf in handen samen met een lijstje met gegevens en maten van het betreffende voorwerp. Toen werd mij duidelijk dat de schedel niet afkomstig is van een Watersnip, maar van een Grutto *Limosa limosa*.

De schedel en de overige vondsten in de beerput dateren uit 1525-1575 na Christus, nét na de Middeleeuwen. Dit is veruit de oudste vondst van de Grutto in Amsterdam. Uit de "Amsterdamse vogelhistorie" van Ruud Vlek blijkt dat de eerste geregistreerde Gruttowaarneming uit de Amsterdamse regio ruim 300 jaar jonger is.

Op 28 maart 1885 wordt een mannetje Grutto geschoten bij Oostzaan door Hendrik Koller. Op 22 mei van datzelfde jaar vangt hij een vrouwtje bij Sloten. Koller was van 1879 tot zijn dood in 1891 preparateur van Artis en had als taak 'de collectie opgezette vogels systematisch uit te breiden ten behoeve van het Faunamuseum van de dierentuin'. De Grutto is altijd een van mijn favoriete vogelsoorten geweest. De vondst maakte mij nieuwsgierig naar de werkelijk oudste aanwijzing voor het voorkomen van de Grutto in Nederland. Hiervoor raadpleegde ik mijn vader, hoogleraar prehistorie, en dook ik in de Ecologische atlas van de Nederlandse weidevogels. De grutto (*Limosa spec.*) komt maar heel weinig voor in archeologische vondstgroepen. Mijn vader noemde twee prehistorische vondsten. De oudste grutto is gevonden bij zijn opgraving te Schipluiden bij Delft in Zuid-Holland. Het gaat hier om drie botjes die gedetermineerd zijn als Rosse Grutto *Limosa lapponica*, maar het is onduidelijk of die wel met voldoende zekerheid van 'gewone Grutto' te onderscheiden zijn. De vondst dateert van ongeveer 3600 voor Christus, het Midden-Neolithicum of nieuwe steentijd. De tweede vondst is een Grutto afkomstig uit het laat-

Gegevens van de gruttoschedel
afkomstig van Wiard Krook,
Afdeling Archeologie BMA:
invent.nr.: PH-21-50
voorwerp: schedeltje, vogel
materiaal: been
lengte: 13 cm
hoogte: ca 1,3 cm
datering vondstcomplex: 1525-1575
vindplaats: Prins Hendrikkade 34-38/
Nieuwendijk 67-73
vondstdatum: 29-03-1988
bijzonderheden: afkomstig uit de
beerput van het perceel Nieuwendijk
67 (beerput 4)

neolithicum, ongeveer 2600 voor Christus. Deze is opgegraven bij de plaats Mienakker bij Hoogwoud in West-Friesland. Dit zijn alle Grutto's uit ongeveer 30 Nederlandse prehistorische sites. Het gaat bij prehistorische botten namelijk overwegend om eenden, zwanen en ganzen, waarop in die tijd werd gejaagd. In de latere prehistorie, bronstijd en ijertijd, werd maar weinig gejaagd. De mensen leefden van de landbouw en hun vlees was afkomstig van huisdieren.

Resten van Grutto en Rosse Grutto van na de jaartelling zijn onder andere gevonden bij Wijnaldum en Oosterburen in Friesland. Deze vondsten dateren van 200-750 na Christus. Voorts is er de vondst van een Grutto uit een beerkuil aan het Gedempte Kattendiep in Groningen, gedateerd in het 3^e kwart van de 16^e eeuw.

Uit de vondsten is niet te op te maken of de vogels broedvogels, wintergasten of slechts doortrekkers waren in het gebied waarin zij gevonden zijn. De Grutto is vermoedelijk massaal in Nederland gaan broeden, na het ontstaan van de graslandcultuur ten behoeve van de veeteelt. Dat begon met de aanleg van de eerste droogmakerijen in de tweede helft van de Middeleeuwen. Daarvoor zullen in ons land weidevogels als de Grutto in vergelijkbare natuurlijke biotopen hebben geleefd. Bijvoorbeeld strandvlaktes die door duinvorming van de zee waren afgesloten en waren veranderd in natuurlijke, rijke graslanden, of aan de landzijde van brede kwelderzones. Dat zijn typische landschappen van de onbedijkte delta, die we tegenwoordig alleen nog maar kennen op postzegelformaat. Ook valt te denken aan de veenmoerassen, die na de laatste ijstijd onder invloed van rivier- en regenwater ontstonden achter de strandwallen langs de kust. Deze vormen de bodem van het Friese en Hollandse veenweidegebied, het cultuurlandschap dat wij in de 20^e eeuw zijn gaan waarderen als typisch weidevogelland.

Minstens zo interessant als de schedel van deze Grutto, was een tweede archeologisch object dat mij in het museum getoond werd als 'waarschijnlijk de snavel van een grote meeuw'. Het bleek, tot mijn verrassing, een albatros *Diomedea spec.* De vondst was eveneens gedaan in Amsterdam. De albatros is nog niet op soort gedetermineerd maar momenteel wel te zien op de tentoonstelling "Stadse beesten" in het Amsterdams Historisch Museum.

Dank aan: Dr. Jørn T. Zeiler, Leeuwarden, voor informatie en Prof. Dr. Leendert P. Louwe Kooijmans, Leiden, voor informatie en correcties.

Geraadpleegde literatuur

- Beintema, A.J., O. Moedt, D. Ellinger, 1995. Ecologische Atlas van de Nederlandse weidevogels. Schuyt & Co, Haarlem (p.24-25, p.59, p.64-65).
- Zeiler, J.T. Archo-zoölogisch onderzoek van de beerkuil: de resten van zoogdieren, vogels en amfibieën. In: P.H. Broekhuizen, A. Carmiggelt, H. van Gangelen & G.L.G.A. Kortekaas (red.), 1988. Kattendiep Deurgraven; historisch-archeologisch onderzoek aan de noordzijde van het Gedempte Kattendiep te Groningen, p.161-166. Stichting Monument en Materiaal, Groningen.
- Groenman-van Waateringe W. & L.H. van Wijngaarden-Bakker. Medieval archaeology and environmental research in the Netherlands. In: J.C. Besteman, J.M. Bos & H.A. Heidinga (red.), 1990. Medieval Archaeology in the Netherlands, Van Gorcum, Assen (p.283-297).
- Lauwerier, R.G.C.M., Th. van Kolfschoten & L.H. van Wijngaarden-Bakker. De archeozoölogie van de steentijd. In: J. Deeben e.a. (red.). De steentijd van Nederland (Archeologie 11/12, 2005, p.39-66).
- Vlek, R.R.J., 2000. Amsterdamse vogelhistorie. Vogelwerkgroep Amsterdam (p.12, p.41).
- Zeiler, J.T. & W. Prummel, 2001. Game and wild birds in the town of Groningen in the 16th and 17th century. In: H. Buitenhuis & W. Prummel (red.). Animals and man in the past. Essays in honour of Dr. A.T. Clason, emeritus professor of archaeo-zoology Rijksuniversiteit Groningen, the Netherlands (ARC-Publicatie 41), p.291-307, Groningen.